

אילנות בראשית

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יָקוּוּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל מְקוֹם אֶחָד וְתִרְאֶה הַיַּבְשָׁה וַיְהִי כֵן: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַיַּבְשָׁה אֶרֶץ וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים וַיִּרְא אֱלֹהִים כִּי טוֹב: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תִּדְשָׂא הָאֶרֶץ דָּשָׂא עֵשֶׂב מִזְרִיעַ זֶרַע עַץ פְּרִי עֵשֶׂה פְּרִי לְמִינֵהוּ אֲשֶׁר זָרְעוּ בּוֹ עַל הָאֶרֶץ וַיְהִי כֵן: וַתּוֹצֵא הָאֶרֶץ דָּשָׂא עֵשֶׂב מִזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ פְּרִי אֲשֶׁר זָרְעוּ בּוֹ לְמִינֵהוּ וַיִּרְא אֱלֹהִים כִּי טוֹב: וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי: (בראשית א ט-ג).¹

בראשית רבה פרשת בראשית, פרשה א סימן יד

רבי ישמעאל שאל את רבי עקיבא, אמר לו: בשביל ששמשת את נחום איש גם זו עשרים ושתים שנה, אכים ורקים – מיעוטים, אתים וגמים - ריבויים, "את" זה שכתוב כאן, מה הוא?² אמר לו: אילו נאמר: בראשית ברא אלהים שמים וארץ, היינו אומרים השמים והארץ אלוהות הם.³ אמר לו: "כי לא דבר רק הוא מכס" (דברים לב מז), ואם רק הוא – מכס. למה? שאין אתם יודעים לדרוש, בשעה שאי אתם יגיעין בו: "כי הוא חייכם" (שם). אימתי הוא "חייכם"? בשעה שאתם יגיעים בו.⁴ אלא, את השמים - לרבות חמה ולבנה ומזלות, ואת הארץ - לרבות אילנות ודשאין וכן עדן.⁵

בראשית רבה פרשת בראשית, פרשה י סימן ה

א"ר יהושע בן לוי: נשתכללו שמים בחמה ולבנה ובמזלות. ונשתכללה הארץ באילנות ובדשאין ובגן עדן. רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי: מכוללים היו המעשים והיו מותחים והולכים.⁶

בראשית רבה יב ה - ר' נחמיה ור' עזריה

דרש ר' נחמיה איש כפר שִׁיחִין:⁷ "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים וכל אשר בס" (שמות כ יא) – שלושה דברים הללו⁸ הן הן עיקר ברייתו של עולם, ושהו ג' ימים והוציאו ג' תולדות. הארץ בראשון,

¹ לאחר בריאת השמים והארץ האור והחושך ביום הראשון, ולאחר בריאת הרקיע אשר הבדיל בין המים העליונים לתחתונים ביום השני, הגיע היום השלישי בו הופרדו המים מהיבשה בחציו הראשון; חציו השני, לאחר שנקוו המים, מוקדש כולו לצומח. תחילה הדשא, הצמחייה הנמוכה (המתכלה ומתחדשת מידי שנה) ולאחר מכן האילנות והעצים – הצמחייה הענפה והרב-שנתית - בדגש על אילנות המאכל. לא בכדי נאמר על יום זה פעמיים "כי טוב".

² מנחום איש גם זו למד ר' עקיבא את שיטתו שהמילים "אך" ו"רק" באים למעט, ואילו "את" ו"גם" באים לרבות. ולפי שאין מילה מיותרת בתורה, יש לדרוש מילים אלה בכל מקום. אם כך, שואל ר' ישמעאל את ר' עקיבא: "את" השמים ו"את" הארץ מה הם באים לרבות? ראה אגב איך שיטה זו של ריבוי אתים וגמים נתקלת בקושי בפסוק: "את ה' אלהיך תירא", אצל ר' נחמיה תלמידו של ר' עקיבא, שביקש בשל כך לחדול ממנה, ואמר: "כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אני אקבל על הפרישה" ומה ענה אותו ר' עקיבא? את - לרבות תלמידי חכמים! (קידושין נז ע"א, בבא קמא מא ע"ב ועוד).

³ שהשמים, הארץ ואלהים, שלושתם משתתפים בבריאה. עוד על החשש מריבוי אלוהות בבריאה, ראה הוויכוח של ר' שמלאי עם המינים בבראשית רבה ח ט (ירושלמי ברכות פרק ט הלכה א), שעונה להם מהמילה "ברא" שהיא בלשון יחיד: "אשר ברא אלהים אדם - אשר בראו אין כתיב כאן, אלא: אשר ברא". וכאן, משום מה יש חשש כזה. ראה גם גמרא מגילה ט ע"א שבתרגום השבעים שינו הזקנים וכתבו לתלמי: "אלהים ברא בראשית", שלא יאמרו שבראשית הוא הכח הבורא. אולי זו הכוונה גם כאן.

⁴ עד כאן דרשת נזיפה של ר' ישמעאל בר' עקיבא (אין זו הפעם היחידה שחכמים סונטים בר' עקיבא על דרשותיו באגדה, ראה סנהדרין לח ע"ב, שמות רבה י ד, לעומתם ראה בראשית רבה לג ה שר' עקיבא גרם לקהל לבכות בדרשותיו!). לא ברור מדוע מחמיר ר' ישמעאל כ"כ עם ר' עקיבא, כולל אולי 'קריצה' על משחק מילים בין ריק לרק. אבל אגב התוכחה שהוא נותן לו למדנו שלימוד מדרש ואגדה הוא "חייכם" והוא דבר שצריך להתייגע בו ולעמול בו קשה, אולי אפילו יותר מהלכה (מנגד, לעדיפות ההלכה ביגיעה, ראה תענית ז ע"א לגבי ר' זירא, סוטה מ ע"א לגבי ר' אבהו).

⁵ אף אנו נתייגע בחיפוש אחרי דרשות "חייכם" על אילנות בראשית לכבוד ט"ו בשבט ועל הקשר לבני האדם. ונקווה שר' ישמעאל לא יגער בנו.

⁶ את ריבוי הצומח מהארץ, שדרש ר' ישמעאל התנא לעיל, ממשיך ר' יהושע בן לוי האמורא לשכלול מתמיד של הבריאה, בדרשה על הפסוק: "ויכולו השמים והארץ וכל צבאם". כל צבאם הוא עפ"י מדרשים רבים: "כל ציביונם". ראה דברינו [ויכולו השמים והארץ](#) בפרשת בראשית. מחד גיסא, נבראו האילנות "לציביונם" כמצבם בחודשי האביב עם פריחה וניצה ויש אומרים פרי כבר עליהם. מאידך גיסא, הבריאה כל הזמן הולכת ומשתכללת. אולי גם במעשי ידי האדם שמשכלל זנים וסוגי אילנות. (ראה דברינו [מעשה שמים ומעשה אדם](#)). והאסטרופיזיקאים גם יסכימו שהמעשים "מותחים והולכים". הריבוי והשכלול הם בתוך ששת ימי הבריאה וגם מעבר להם. ולהלן נראה שהריבוי של ר' ישמעאל והשכלול של ר' יהושע בן לוי אינם רק המשכיות בריאת הארץ מהיום הראשון לשלישי בו נוצר הצומח, כי אם גם המשכיות ליום השישי בו נברא האדם מהאדמה (מהארץ) שצווה [לעובדה ולשומרה](#). את הקשר של האדם והצומח כבר ראינו בדברינו [כי האדם עץ השדה](#) בפרשת שופטים ונידרש לו גם קצת להלן בדברינו הפעם.

⁷ כפר שיחין מזהה כמקום בסמוך ליישוב מצפה הושעיה בימינו. שיחין הוא מאגר מים וקשור כנראה לשמו של הכפר. המקום גם ידוע בתעשיית כלי החרס שלו ונזכר מספר פעמים בספרות חז"ל. ראה הערך [כפר שיחין](#) בויקיפדיה.

⁸ הארץ, השמים והים (המים).

כבית הלל, ושהתה ג' ימים: ראשון ושני ושלישי והוציאה ג' תולדות: אילנות ודשאים, וגן עדן. רקיע בשני, ושהה ג' ימים: שני ושלישי ורביעי, והוציא ג' תולדות: חמה ולבנה ומזלות. ומים בשלישי, ושהו ג' ימים: שלישי רביעי וחמישי והוציאו ג' תולדות: עופות ודגים וליותן.⁹

ר' עזריה לא אמר כן, אלא: "ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים" (בראשית ב ד).¹⁰ שני דברים הללו הן הן עיקר ברייתו של עולם ושהו שלשה ימים, ונגמרה מלאכתן ברביעי. שמים בראשון, כבית שמאי, ושהו ג' ימים: ראשון ושני ושלישי ונגמרה מלאכתן ברביעי. ומהו גמר מלאכתן? מאורות. הארץ – בשלישי עיקר ברייתה, שנאמר: "ותוצא הארץ דשא עשב וכי", ושהתה ג' ימים: שלישי רביעי וחמישי, ונגמרה מלאכתה בשישי. ומהו גמר מלאכתה? אדם, שנאמר: "אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי" (ישעיה מה יב).¹¹

ספרי דברים פרשת שופטים פסקא רג

כי האדם עץ השדה, מלמד שחייו של אדם אינם אלא מן האילן.¹²

בראשית רבה פרשת בראשית, פרשה יג סימן ב

"וכל שיח השדה" (בראשית ב ה) - כל האילנות כאילו משיחין אלו עם אלו, כל האילנות כאילו משיחין עם הבריות, כל האילנות להנאתן של בריות נבראו. מעשה באחד שבצר את כרמו ולן בתוכו ובאת הרוח ופגעתו. כל שיחתן של בריות אינה אלא על הארץ: עשתה הארץ! לא עשתה הארץ! וכל תפילתם של בריות אינה אלא על הארץ: ריבוני, תעשה הארץ! ריבוני, תצליח הארץ! וכל תפילתם של ישראל אינה אלא על בית המקדש: ריבוני, יבנה בית המקדש! ריבוני, מתי יבנה המקדש?¹³

בראשית רבה פרשת בראשית פרשה יב סימן ו

"אלה תולדות השמים והארץ" (בראשית ב ד) - א"ר שמואל בר נחמן: כל "תולדות" שנאמרו בתורה, חסרים,¹⁴ חוץ משניים: "ואלה תולדות פרץ" (רות ד יח) וזה.¹⁵ ומפני מה הם חסרים? רבי יודן בשם רבי אבין אמר: כנגד שישה דברים שניטלו מאדם הראשון, ואלו הם: זיוו, חייו, וקומתו, ופרי הארץ, ופירות האילן, ומאורות ... פרי האילן ופרי הארץ מנין? שנאמר: "ארורה האדמה בעבורך" ...

⁹ ומה עם החיות, הבהמות והאדם, אלה שחיים בארץ ולא במים או בשמים? האם נקטעה כאן הדרשה?
¹⁰ ר' עזריה מעדיף את פתיחת הבריאה של פרק ב בבראשית, ובעצם גם הפסוק הראשון בתורה, שיש רק שני יסודות בראשיתיים: הארץ והשמים.

¹¹ ר' עזריה לא מסכים עם ר' נחמיה (שאוילי ראה במים יסוד חשוב בשל מקום מגוריו) ואפשר להאריך ולדון במחלוקת המעניינת הזו שביניהם. מה שחשוב לעניינינו, הוא התפקיד המיוחד של הארץ והחיבור שהיא עושה בין הצומח והחי, בפרט החיבור בין האילנות לאדם. ראה בראשית רבה י ה: "וכל צביונו של אדם אינו אלא על הארץ". ראה שם על כל סוגי ה"צבאות" שיש לאדם עלי ארץ – לטוב ולרע. הארץ – עיקר ברייתה הוא הצומח ובהם האילנות, אבל גמר מלאכתה הוא – האדם.

¹² הקשר אדם-אילן (צומח) מקבל חיזוק ניכר בספר דברים, כדברינו כי האדם עץ השדה בפרשת שופטים, אך הפעם נרצה להקדים קשר זה לספר בראשית. אם נחזור לבראשית רבה כו ו, האדם והאילן אחראים למה שהם עושים עלי ארץ: "כי האדם עץ השדה - מה האדם נותן דין וחשבון אף עצים נותנין דין וחשבון". ואם נרצה עוד קשר של אילן לאדם שקשור בט"ו בשבט שהוא מעין קדימון לחודש האביב הוא ניסן, ראה הברכה המשולבת אילן-אדם, ברכות מג ע"ב: "אמר רב יהודה: האי מאן דנפיק ביומי ניסן וחזי אילני דקא מלבלבי, אומר: ברוך שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות בהן בני אדם".

¹³ נתמקד בחצי הראשון של המדרש. לאילנות יש שיח פנימי משלהם ושיח משלהם עם בני האדם. האם בני האדם גם משיחים עם האילנות? אולי כן, בברכת האילנות שראינו בהערת השוליים הקודמת. את המעשה באחד שבצר את כרמו נראה לפרש אולי על דרך הסוד, שהוא נשאר ללון בכרם לשמוע את שיח האילנות, שעובר באמצעות הרוח, ונפגע (ראה המדרשים על הרוחות בבתי הקברות ועל ארבעה שנכנסו בפרדס). אפשרות אחרת היא ש"פגעתו" אינה מילה שלילית אלא מציינת את עצם המפגש, כמו "ויפגע במקום" (הגם שלשון מקרא לחוד ולשון חכמים לחוד). האדם לן בכרם וזכה לשמוע את שיח האילנות. חיזוק לפירוש זה קבלנו ממדרש במסכת אבות דרבי נתן נוסח א פרק לו שהאילנות מסככים על האדם מרוחות רעות: "ולמעלה מן האילנות ברא רוחות רעות ורוחות רעות הולכות לכאן ולכאן ואילנות אינם זזים ממקומן". ראה גם משנת רבי אליעזר פרשה י שאליהו מהתל בנביאי הבעל: "וכי שיג וכי שיח לו", ואומר להם: "הבעל, שאתם עובדין אותי, שיח לו? ... שמא הוא ברא האילנות?". כך או כך, מבראשית רבה שלעיל למדנו שהאילנות משיחים זה עם זה ועם הבריות. ולוואי ויהיה גם לנו שיח איתם ולא רק יום בשנה.

¹⁴ כתובים בכתב חסר: תולדות, כמו: "זו ספר תולדות אדם" (בראשית ה א), "אלה תולדות נח" (שם ו ט), וכך בתולדות שם, תרח, יצחק, אהרון ומשה ועוד. אבל לגבי עשו ויעקב כתוב בנוסח התורה שבידינו "תולדות" בכתב מלא, מה שמלמד על הבדלים בנוסח המסורה.

¹⁵ "זה", הם תולדות השמים והארץ שכבר הזכיר. המובאה ממגילת רות היא מעניינת משום שזה ה"תולדות" היחידי שיש בתנ"ך מחוץ לתורה, מה שיכול ללמד על ייחודיות מגילת רות. ראה גם לשון המדרש: "כל תולדות שבתורה" ולא במקרא.

רבי ברכיה בשם רבי שמואל אמר: אף על פי שנבראו הדברים על מליאתם, כיון שחטא אדם הראשון, נתקלקלו. ועוד אינן חוזרים לתיקונם, עד שיבוא בן פרץ, שנאמר: "ואלה תולדות פרץ" – מלא.¹⁶

בראשית רבה פרשת בראשית, פרשה כג סימן ה

"וַיַּדַּע אָדָם עוֹד אֶת אֲשֶׁתוֹ וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שֵׁת לִי אֱלֹהִים זָרַע אַחַר תַּחַת הַבַּיִת כִּי הָרְגוּ קַיִן" (בראשית ד כה) – מחטא של הבל נהרג קין. לשני אילנות שהיו סמוכים זה לזה, פָּכְרָה רוח את אחד מהם ונפל על חבירו ופָּכְרוּ.¹⁷ כך: "תחת הבל כי הרגו קין" – מחטא של הבל נהרג קין.¹⁸

בראשית רבה פרשת בראשית פרשה ו סימן ז

אמר רבי לוי: ג' דברים קולם הולך מסוף העולם ועד סופו, והבריות בינתיים ואינם מרגישים. ואלו הם: היום, והגשמים, והנפש בשעה שהיא יוצאת מן הגוף. היום מנין? א"ר יהודה: את סבור שהוא שף ברקיע, ואינו אלא פִּמְסָר הזה, שהוא נוסר בעץ.¹⁹ הגשמים מנין? אמר רבי לוי: "תְּהוֹם אֶל תְּהוֹם קוֹרָא לְקוֹל צְנוּרִיד" (תהלים מב ח). והנפש בשעה שהיא יוצאת מן הגוף מנין? שרבי שמואל אחיו של רבי פנחס ב"ר חמא היה גוסס בציפורי והיו החברים יושבים אצלו, בא להם דבר והתחילו צוחקים.²¹ אמר להם: כמה נשמתו של אחיו של אותו האיש מקצצת ארזים ומקצצת אילנות ואתם יושבים וצוחקים ולא יודעים.²²

בראשית רבה פרשת בראשית, פרשה ה סימן י

כיון שנברא הברזל התחילו האילנות מרתתים, אמר להם (הברזל): מה לכם מרתתים? עץ מכם אל יכנס בי, ואין אחד מכם ניזוק.²³

¹⁶ שלימות הבריאה ושכלולה, באדם ובצומח, נפגמו בחטא עץ הדעת. אותם אילנות שהיו בבריאה: "עץ פרי עושה פרי למינהו", "שיהא טעם העץ כטעם הפרי" (רש"י בראשית א יא), אותה בריאה ראשונית שבה "אפילו אילני סרק עשו פירות" (בראשית רבה ה ט), שוב אינה אותה בריאה אחרי חטא עץ הדעת. ניטל זיוו של האדם וטעמו הבראשיתי של הפירות. אם בשל חטא האדם ואם בשל חטא האדמה שעברה על הציווי ולכתחילה לא הוציאה "עץ פרי עושה פרי" (בראשית רבה ה ט, מדרש אגדה בובר בראשית ג יב. ראה פירוש ר' עובדיה מברטנורא על רש"י, בראשית א יא שמנסה לגשר בין שתי השיטות). ומי משמיע קולו כנגד האדם שחטא? אילנות הגן! ראה בראשית רבה יט ח: "וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן – אל תקרא וישמעו, אלא וישמעו – שמעו קולם של אילנו שהיו אומרים: הנה הגנב שגנב דעתו של בוראו". האילנות מעידים באדם שגנב את דעת קונו. גם זה שיח האילנות. ומי יודע מה הם אומרים על בני האדם שגם בימינו משחיתים יערות – [אילני סרק ואילני מאכל](#).

¹⁷ פכר הוא שבר, הרס, עקר. ראה בראשית רבה סז ב על עשו: "איך צִדֹּךְ פּוֹכֵר שְׁעָרִים. איך שְׁעוֹךְ פּוֹכֵר וּמוֹשֵׁלךְ?" ובאיכה רבה (בובר) פרשה ה: "פכרו פכרו אפילו יסודותיה". אך גם במשמעות של שילוב ולחיצה בחזקה: "פכר ידי". ראה גמרא שבת י ע"א: "רבא שדי גלימיה ופכר ידיה, ומצלי".

¹⁸ כבר הארכנו לדון ברצח הבל בדברינו [קין והבל – הרצח הראשון](#) בפרשת בראשית. כאן אנו רק מבקשים להתעכב על הדימוי של האחים שבסופו של דבר מתו שניהם (והאנושות מתחילה משת ואנוש, זה הפסוק שהמדרש דורש), לאילנות "שהיו סמוכים זה לזה". לא רק הברזל יכול לקצץ באילנות, גם הם עצמם עלולים לעשות כך. ושוב, הדימוי לאדם שאולי לא תמיד טוב שיהיו סמוכים מדי זה לזה וזה על זה. עוד באילנות סמוכים או כרוכים זה לזה, ראה המשל בבראשית רבה סא ו: "משל למלך שהיה לו פרדס מסרו לאריס והיה בו שתי אילנות כרוכים זה לזה בכרך אחד, אחד של סם חיים ואחד של סם המות. אמר אותו אריס: אם משקה אני זה של סם חיים זה של סם המות שותה עמו. ואם איני משקה זה של סם המות, היאך זה של סם חיים חי?". המור מכך, ראה אוצר מדרשים (אייזנשטיין) אצילות: "נחלה מבוהלת בראשונה ואחריתה לא תבורך (משלי כ') מלמד שהקב"ה ברא תחלה עולמות ומחריבן אילנות ועוקרן לפי שהיו מבוהלים ומקנאין זה לזה. משל לעשר אילנות הנטועות בשדה בשורה אחת באורך, ואין בין אילן לאילן כמלא נימא כל אילן ואילן רוצה שימלוך על כולן ולינק כל לחלוח האדמה בין כך יבשו כולם, כך העולמות". חז"ל הכירו היטב גם את החלק הרע והמזיק של האילנות (והנמשל לבני אדם).

¹⁹ מִסָּר הוא מְשוּר. לגלגל החמה מנסר באוויר העולם משעת זריחת השמש ועד שקיעתה ואין קול זה נשמע לבני האדם.
²⁰ ראה המקבילה בשמות רבה ה ט שמקשר את מי התהום עם שרשי האילנות: "הגשמים מנין? שנאמר: תהום אל תהום קורא לקול צנווריק. כיצד? יש אילן ששורשיו יורדים עשרים אמה, ויש שלושים ויש חמישים, ויש שאינן יורדין אלא שלשה טפחים והגשמים למעלה". ראה דברינו [ראש השנה לאילן](#) שאחת הסיבות לקביעת א' בשבט כשיטת בית שמאי או ט"ו בשבט כשיטת בית הלל, כראש השנה לאילנות, הוא שעד מועד זה הצמחים שותים מגשמי שנה שעברה (התהום התחתון) ומשם ואילך מגשמי השנה הנוכחית (התהום העליון). ראה שיטת תוספות ראש השנה דף יד, שהבאנו שם, בניגוד לשיטת רש"י על השרף שבאילנות.

²¹ בשעה שהוא היה גוסס, הם יבשו ופטפטו וצחקו בחברת ר' פנחס, בעניין אחר, ולא ידעו שאחיו גוסס באותה שעה.
²² השווה עם גמרא יומא דף כ עמוד ב: "תנו רבנן: שלש קולות הולכין מסוף העולם ועד סופו, ואלו הן: קול לגלגל חמה, וקול המונה של רומי, וקול נשמה בשעה שיוצאה מן הגוף. ויש אומרים: אף לידה ... ובעו רבנן רחמי אנשמה בשעה שיוצאה מן הגוף, וביטלוה". סיום מדרש בראשית רבה המתאר את יציאת הנשמה עם כריתת עצים, מעצים את הקשר אדם-אילן. כשאדם נפטר, כאילו נקצצים האילנות. וכן ההפך. ראה פרקי דרבי אליעזר פרק לג: "שישה קולן יוצא מסוף העולם ועד סופו ואין הקול נשמע. בשעה שכורתין את האילן שהוא עושה פרי, הקול יוצא מסוף העולם ועד סופו ואין הקול נשמע".

²³ האילן הוא סם חיים לעולם, אבל בשילוב עם הברזל, כשהוא משלים את הידית, הוא מאפשר את תנועת הנפת הגרזן והורדתו בכך על עצים אחרים או גם על האדם. ראה איך נקשרים אלה באלה בדין הורג נפש בשגגה: "ונדחה ידו בגרזן לכרות העץ, מיכן אתה אומר: נתכוון לקוץ את האילן ונפל על אדם והרגו הרי זה גולה" (ספרי דברים פרשת שופטים פיסקא קפג). העץ "תרם" את הידית לגרזן, זה הונף על עץ אחר וכרת אותו, ואותו העץ הכרות נפל על אדם אחר והרגו. חבר מדרשים אלה עם הקול שהולך מסוף

בראשית רבה פרשת נח, פרשה לג סימן ו

"ויסוף שלח את היונה מן התבה: ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה וגו'" (בראשית ח י-יא), מהו "טרף? קטיל, כמו שאתה אומר: "טרוף טורף יוסף" (בראשית לו לג). אמר לה (נח ליונה): אילו הנחת אותו, אילן גדול היה נעשה.²⁴

שמות רבה פרשת בא, פרשה יז סימן א

אתה מוצא שכל מה שברא הקב"ה בששת ימי בראשית לא ברא אלא לכבודו ולעשות בהן רצונו. ביום הראשון ברא שמים וארץ, אף הם לכבודו בראם... ואומר: "השמים מספרים כבוד אל" (תהלים יט ב). וכן האור שברא, לכבודו הוא... מה נברא ביום שני? רקיע לכבודו בראו, שיעמדו שם המלאכים ויהיו מקלסין אותו... מה ברא ביום שלישי? דשאים ואילנות. ומצינו שהדשאים מקלסים להקב"ה, שנאמר: "לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר, יתרועעו אף ישירו" (תהלים סה יד). ומנין אף האילנות? שנאמר: "אז ירננו עצי היער מלפני ה' " (דברי הימים א טז לג).²⁵

שמות רבה פרשת בא, פרשה טו סימן כא

"החודש הזה לכם". זהו שכתוב: "הראשונות הנה באו וחדשות אני מגיד" (ישעיה מב ט) - וכי יש לעתיד לבוא חדשות? ... אלא מוצאים אנו, עשרה דברים עתיד הקב"ה לחדש בעולמו לעתיד לבוא. הראשונה, שהוא עתיד להאיר לעולם, שנאמר: "לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם... והיה לך ה' לאור עולם" (ישעיה ס יט)... השנייה - מוציא מים חיים מירושלים ומרפא בהם כל שיש לו מחלה, שנאמר: "כל נפש חיה אשר ישרץ אל כל אשר יבא שם נחלים יחיה... כי באו שמה המים האלה וירפאו וחי" (יחזקאל מז ט). השלישית - עושה האילנות ליתן פירותיהן בכל חודש וחדש, ויהיה אדם אוכל מהם ומתרפא, שנאמר: "ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתם פרו לחדשיו ובכר פי מימיו מן המקדש המה יוצאים והיו והיה פרו למאכל ועלהו לתרופה" (יחזקאל מז יב).²⁶

שבת שלום

ושנה טובה לאילנות²⁷

העולם ועד סופו הן בשעת יציאת הנשמה (זה שאנחנו לא שומעים) והן בשעת קציצת האילן (זה שאנחנו לא רוצים אולי לראות ולשמוע).

²⁴ היונה מביאה לנח עלה או ענף צעיר של עץ זית, כאות לחידוש פני האדמה והצומח לאחר המבול, בעת שנח מחפש סימני חיים לדעת אם הגיעה השעה לצאת מן התיבה, ובמקום להודות ליונה, הוא נוזף בה על שעקרה עלה/ענף זית זה, שאילולי שעקרה אותו, היה נעשה אילן גדול. דו-שיח זה בין נח ליונה מפתיע קצת ונשמח לשמוע לקח מפי שואבי המים. לעניינינו, כל הריבוי והשכלול של הצומח (והחי, להוציא הדגים) של מעשה בראשית נהרס במבול ואיננו. ראה שאלת המדרש: "מה חטאו עצים ואבנים?" (אמנם בעניין אחר), בדומה לשאלה עליה דנו בדברינו [אם אדם חטא בהמה במה חטאה?](#) בפרשת נח. מה כעת? האם יכול העולם להתחדש, להתרבות ולהשתכלל כמקדם? תשובת המדרש היא: כן! מעלה זית אחד "אילן גדול היה נעשה". יש לבריאה כולה, לצומח בפרט, כח להתרבות ולהשתכלל גם אחרי המבול. עובדה שנמצא עלה זית, משמע לא הכל נהרס ונמחה.

²⁵ מדרש זה דורש את הפסוק: "ולקחתם אגודת אזוב" בפסח מצרים וממשיך במוטיב "האילנות לעשות מהן מצות"; מעץ הארז הגאה שבעצים מחד גיסא, ועד האזוב "השפל שבאילנות" מאידך גיסא. וכל זה: "ללמדך שקטון וגדול שווים לפני הקב"ה ובדברים קטנים הוא עושה ניסים". אבל אנחנו רוצים להמשיך, במקום בו פסקנו, בשירת האילנות: "אז ירננו כל עצי היער", ולחבר מדרש זה למדרש ויקרא רבה שממשיך את שירת האילנות לחגים ומחבר אותה לשירת בני האדם וקילוסם. ראה ויקרא רבה פרשת אמור, ל ד: "יעלוז שדי וכל אשר בו - יעלוז שדי, זה העולם, וכל אשר בו, אלו הבריות... אז ירננו כל עצי היער... היער אלו אילנות שעושין פירות, וכל עצי היער אלו אילנות שאינן עושין פירות. לפני מי? לפני ה' כי בא לשפוט הארץ... בראש השנה וביום הכפורים... מכאן ואילך מה עלינו לעשות? אנו נוטלין אתרוג הדס ולולב וערבה ומקלסין לפני הקב"ה, ולקחתם לכם ביום הראשון". האדם לומד מהבריאה כולה, בפרט מהאילנות המחדשים כל שנה את צמיחתם, פריחתם ופריים, לומר שירה.

²⁶ אנחנו אמנם לא בפרשת החודש הזה לכם, אבל בפרשת חודש שבט הוא מלך, שכאמור מבשר את חודש ניסן הוא חודש האביב, הוא פרשת החודש הזה לכם. לעתיד לבוא יחזרו ימי הבריאה: הראשון, השני והשלישי וכו', ונחזור למדרשי בראשית רבה בהם פתחנו. עד אז נזכה לקיים נטיעות של בשר ודם, כאמור ירמיהו הנביא בפרק לא פסוק ד: "עוד תטעי כרמים בהרי שמרון נטעו נטעים וְחָלְלִי". ומאמר הנביא יחזקאל לו ח: "וְאַתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיְכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לְבוֹא". וכדברי התורה, ויקרא פרק יט: "וְכִי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ וְנִטְעַתֶם כָּל עֵץ מֵאֲכָל וְעֲרַלְתֶּם עֲרַלְתוּ אֶת פְּרִיו שְׁלֹשׁ שָׁנִים יְהִי לָכֶם עֲרָלִים לֹא יֵאָכֵל: וּבִשְׁנֵי הָרְבִיעִת יְהִי כָּל פְּרִיו קֹדֶשׁ הַלּוּלָם לַה': וּבִשְׁנֵי הַחֲמִישִׁת תֹּאכְלוּ אֶת פְּרִיו לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם".

²⁷ ובזכותם תהיה שנה טובה גם לנו "כי האדם עץ השדה" (דברים כ יט) - מלמד שחיינו של אדם אינם אלא מן האילן" (ספרי דברים פיסקא רג) ו"מה האדם נותן דין וחשבון, אף עצים נותנים דין וחשבון" (בראשית רבה כו ו).

---

²⁸ להשקות בהם כל חי וצומח: [אילני סרק כאילני מאכל](#), ירקות וכל שיח השדה.